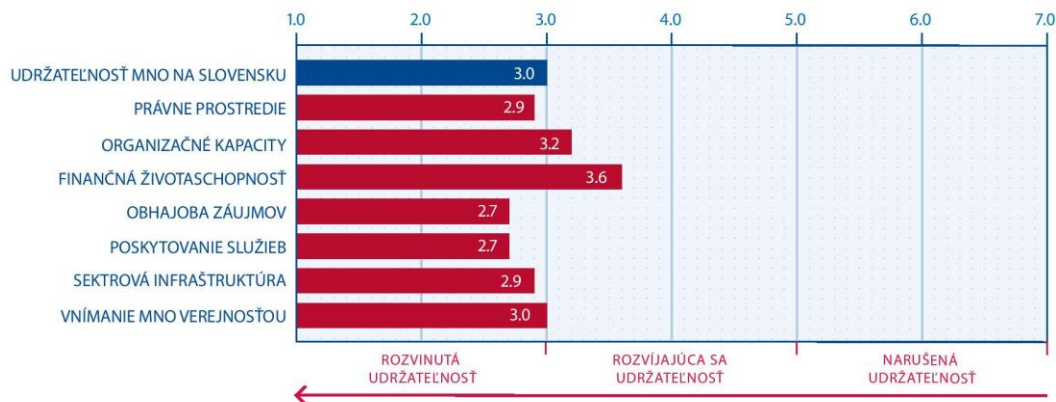

CELKOVÁ UDRŽATEĽNOSŤ ORGANIZÁCIÍ OBČIANSKEJ SPOLOČNOSTI: 3.0

Dôležitými udalosťami roku 2020 sa na Slovensku stali parlamentné voľby, pandémia COVID-19 a veľké zatýkanie Národnej kriminálnej agentúry (NAKA).

Parlamentné voľby sa uskutočnili 29. 2. 2020. Predvolebná kampaň bola po finančnej stránke sledovaná Transparency International Slovensko, ktorá podala podnet na dovtedy vládnu stranu SMER-SD za prekročenie volebného limitu na výdavky. Ministerstvo vnútra SR sa uspokojilo s vysvetlením strany, že limit neprekročili, a to bez ďalšej kontroly či monitoringu. Volebná účasť dosiahla 65,78 %, čo predstavuje najvyššiu účasť od roku 2002. Voľby vyhralo antikorupčné hnutie Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti (OĽANO). Politické strany, ktoré sa do parlamentu nedostali získali 28 % hlasov voličov, čo je najviac v histórii demokratických volieb na Slovensku. Prezidentka Zuzana Čaputová poverila predsedu OĽANO, Igora Matoviča, zostavením vlády. Matovič následne vytvoril vládu so stranami Sloboda a solidarita (SAS), Sme rodina a Za ľudí.

Vláda vo svojom programovom vyhlásení (PVV) vyjadrila podporu dodržiavaniu ľudských práv, aktívnemu občianstvu a rozvoju občianskej spoločnosti a uviedla, že jedným z jej cieľov je podpora organizácií pôsobiach v rôznych oblastiach spoločnosti. Vláda tiež deklarovala záujem spolupracovať s občianskym sektorom a prihlásila sa k rešpektovaniu princípov otvoreného vládnutia.

V dôsledku pandémie bol 16. 3. 2020 vyhlásený prvý núdzový stav, ktorý platil do 14. 6. 2020. Na začiatku pandémie boli stanovené prísne pravidlá, ktoré zahŕňali aj zákaz zhromažďovania sa ľudí mimo jednej domácnosti a prispeli k nízkej úrovni počtu infikovaných, čo pomohlo udržať pandémiu pod kontrolou v období jari a leta. Keď sa však v lete opatrenia uvoľnili, počty nakazených začali stúpať. Druhý núdzový stav bol vyhlásený 1. 10. 2020 a trval do konca roka. Aj napriek núdzovému stavu boli okolo Vianoc lôžka v nemocniciach takmer zaplnené. Verejnosť bola nespokojná so spôsobom riadenia krízy zo strany vlády, čo sa odzrkadilo v klesajúcich preferenciách vládnucej strany, ktoré sa počas roka znížili z 25 % na 10 %.

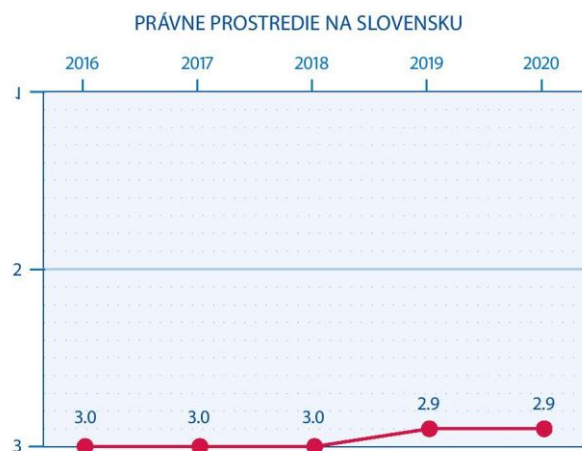
MNO od začiatku pandémie aktívne pomáhali pri riešení pandemickej krízy. Okrem poskytovania ochranných a zdravotníckych pomôcok nemocniciam a domovom sociálnych služieb, ponúkali aj pomoc zraniteľným skupinám, na ktoré vláda pozabudla, vyvracali dezinformácie súvisiace s pandemiou a organizovali dobrovoľníkov.

Ďalšou významnou udalosťou v roku 2020 bola masová vlna zatýkania, ktorú vykonala NAKA a ktorá bola zameraná najmä na korupciu a ekonomickú či násilnú trestnú činnosť. NAKA počas roka zatkla alebo obvinila viac ako päťdesiat vplyvných verejných činiteľov, advokátov, policajných veliteľov, sudcov alebo podnikateľov.

V uvedenom kontexte sa celková udržateľnosť organizácií občianskej spoločnosti v roku 2020 mierne zhoršila, a to s ohľadom na negatívny vývoj v štyroch oblastiach: organizačné kapacity, finančná životaschopnosť, obhajoba záujmov a poskytovanie služieb. Tieto zmeny sa prejavili hlavne v dôsledku koronakrízy. V ostatných aspektoch udržateľnosti organizácií občianskej spoločnosti nenastali žiadne významné zmeny.

Podľa najaktuálnejších informácií z Ministerstva vnútra Slovenskej republiky bolo k 31. decembru 2020 na Slovensku aktívnych 59 844 organizácií občianskej spoločnosti, čo zahŕňa 56 905 občianskych združení, 510 neinvestičných fondov, 1 778 neziskových organizácií poskytujúcich verejnoprospešné služby, 120 subjektov s medzinárodným prvkom a 531 nadácií.

PRÁVNE PROSTREDIE: 2.9

Právne prostredie MNO zostalo v roku 2020 do veľkej miery nezmenené a je stále pozitívne nastavené. Neprišlo k žiadnym zmenám v právnej úprave, ktorou sa riadi registrácia, fungovanie a zánik MNO. Organizácie sa môžu naďalej registrovať ako občianske združenia, neinvestičné fondy, neziskové organizácie poskytujúce verejnoprospešné služby alebo ako nadácie. Každá právna forma má svoj vlastný registračný proces, pričom všetky sú pomerne jednoduché a nezdĺhavé. V nadväznosti na mimoriadne opatrenia prijaté v súvislosti so šírením ochorenia COVID-19 Ministerstvo vnútra oznámilo, že nebude vyvodzovať administratívno-právnu zodpovednosť voči neziskovým organizáciám za neuloženie výročnej správy do registra účtovných závierok do 15. júla 2020.

Dlho očakávaný Zákon č. 346/2018 o registri mimovládnych organizácií, ktorý vstúpil do platnosti v roku 2019, predstavuje základ pre vytvorenie jednotného aktualizovaného registra všetkých neziskových mimovládnych organizácií. Očakáva sa, že existencia registra prispeje k zvýšeniu transparentnosti v sektore, keďže organizácie budú prostredníctvom neho poskytovať viac informácií, aby boli schopné čerpať verejné zdroje. Spustenie fungovania registra sa však odložilo na 1. 1. 2021.

Do 1. 6. 2020 malo dôjsť k povinnej aktivácii elektronických schránok mimovládnych organizácií. Ak tak organizácie nespravili, nemusia sa dostať k pošte a môžu premeškať zákonné lehoty vyplývajúce z doručovaných dokumentov. Viac ako 43 000 zo 78 000 subjektov vrátane MNO, cirkví, politických strán a záujmových združení, ktoré mali svoje elektronické schránky v danom termíne aktivovať, ešte neposkytlo informácie o svojich štatutároch, pričom to bolo potrebné na aktivovanie ich schránok.

MNO a ich zástupcovia môžu pôsobiť slobodne v súlade so zákonmi. Vláda môže MNO zrušiť alebo obmedziť iba z špecifických zákonom stanovených dôvodov. Organizácie občianskej spoločnosti môžu otvorene vyjadrovať kritiku a zúčastňovať sa verejných protestov. Majú rovnaké právne prostriedky na napadnutie vládných rozhodnutí ako ostatné zložky spoločnosti. Obmedzenie pohybu a zákaz vychádzania zavedené kvôli pandémie COVID-19 znamenali obmedzenie práva zhromažďovať sa a práva na protest.

Podobne ako v roku 2019 predstavitelia viacerých politických subjektov vrátane strán ĽSNS, Vlasť a SMER-SD počas predvolebnej kampane útočili na MNO a vyjadrili podporu právnej úprave, na základe ktorej by MNO, ktoré čerpajú granty zo zahraničia, boli označované za tzv. „zahraničných agentov“. Premiér sa tiež veľakrát hanlivo vyjadril na adresu MNO a aktivistov vrátane špecificky urážlivých komentárov na adresu rómskych aktivistov. Takéto nálady však nevedli k žiadnym zmenám v politike novej vlády.

Jednotlivci ani firmy, ktoré podporujú MNO stále nemajú daňové zvýhodnenia. Zákon o dani z príjmu im však umožňuje poslať 0,5 až 2 % z daní oprávneným MNO. Počas leta boli zaznamenané snahy o čiastočnú zmenu daňového zákona v súvislosti s asignáciou dane, a to bez širšieho zapojenia predstaviteľov poradných inštitúcií vlády či aktérov občianskej spoločnosti. Návrh mal dopĺňať možnosť, aby právnické osoby popri asignácii do výšky 2 % okrem financií mohli poskytnúť aj nefinančný dar. Návrh bol nakoniec stiahnutý.

V máji bola na Ministerstve financií prijatá právna úprava, na základe ktorej mohli MNO čerpať prostriedky z poukázaných 2 % skôr, ako umožňovala doteraz platná legislatíva. Stalo sa tak na základe spolupráce s Koordináčnym krízovým štábom neziskového sektora – poradným orgánom vytvoreným zo zástupcov Komory MNO, grantových nadácií a kľúčových organizácií zapojených v oblasti krízovej pomoci, ako aj z právnikov a ekonómov venujúcich sa neziskovému sektoru. Okrem toho sa termín využitia asignácie predĺžil o dvanásť

mesiacov. Prostredníctvom predmetnej právnej úpravy sa tiež rozšírili možnosti použitia zdrojov z asignácie, čo dovolilo ich prijímateľom, bez ohľadu na zameranie ich aktivít, používať tieto zdroje na zmiernenie negatívnych dôsledkov pandémie. Navyše sa zjednodušil aj proces stanovenia oprávnenosti subjektu na získavanie 2 %, keďže potrebné potvrdenia sa po novom získavajú na notárskych úradoch a nie na pobočkách Sociálnej poisťovne. Táto služba je však spoplatnená.

Niektoré MNO môžu získať príjem prostredníctvom poplatkov a poskytovania služieb za predpokladu, že bude reinvestovaný do ich chodu či činnosti. MNO sa môžu slobodne zapájať do verejných zbierok a prijímať zahraničné zdroje. Dňa 4. 11. 2020 schválila Národná rada Slovenskej republiky (NRSR) novelu zákona o verejných zbierkach, ktorá predlžuje termín ich vyúčtovania.

Program Advokáti Pro Bono, ktorý spravuje Nadácia Pontis, naďalej poskytuje MNO právne služby dostupné v celej krajine. Právne informácie môžu organizácie získať aj online, na webstránke I. Slovenského neziskového servisného centra (I. SNSC).

ORGANIZAČNÉ KAPACITY: 3.2

Organizačné kapacity MNO sa v roku 2020 mierne zhoršili.

Činnosť MNO bola obmedzená kvôli opatreniam prijatým za účelom kontroly pandémie. Výsledkom bolo, že viaceré MNO boli donútené prepúšťať a meniť či rušiť svoje aktivity.

V organizačnej kapacite vidieť veľký rozptyl medzi jednotlivými MNO v krajine. Silné a etablované organizácie, organizácie vo väčších mestách a profesionalizované organizácie so stabilnou pracovnou silou sa vyznačujú väčšími organizačnými kapacitami ako malé MNO, ktoré sú situované vo vidieckych oblastiach či organizácie spoliehajúce sa na prácu dobrovoľníkov. Tieto kapacitné rozdiely sa v roku 2020 ešte viac prehĺbili.

Organizácie sa snažia o aktívne vytváranie vzťahov s jednotlivými aktérmi spoločnosti, nevynímajúc ich potenciálnych podporovateľov a dobrovoľníkov. Tieto snahy však zásadne ovplyvnila pandémia, ktorá si vynútila zmenu činností, priorít a metód. Kým niektoré MNO dokázali efektívne prispôbiť svoje služby tak, aby zasiahli viac klientov, iné mali presne opačnú skúsenosť. Organizácie poskytujúce sociálne služby či pôsobiace v oblasti kultúry a športu boli zasiahnuté najviac. MNO tiež mali menej príležitostí na prepájanie a hľadanie podporovateľov, keďže osobné stretnutia neboli povolené.

Väčšina organizácií má jasne definované ciele a vízie, aj keď ich bolo potrebné počas roka prispôbovať novovzniknutej situácii. Vo väčšine organizácií stále chýba dlhodobé a strategické plánovanie, ktoré bolo v roku 2020 ešte náročnejšie, práve kvôli neistým a veľmi rýchlo meniacim sa podmienkam.

MNO mali v roku 2020 k dispozícii viacero zdrojov na podporu reziliencie a budovania "constituency" Napríklad grantový program Active Citizens Fund (ACF), ktorý je súčasťou finančnej pomoci Európskeho hospodárskeho priestoru, ponúka MNO podporu v oblasti budovania organizačných kapacít namiesto čisto projektovo zameraných zdrojov.

Manažérske štruktúry sa líšia od organizácie k organizácii. Niektoré MNO vytvorili správne rady iba pre formálne splnenie zákonných požiadaviek a rozhodnutia ostávajú na pleciach exekutívneho vedenia. Iné organizácie aktívne zapájajú členov do svojich aktivít, získavania zdrojov a strategického rozhodovania. Právne normy nevyžadujú, aby mali MNO písomne ustanovené politiky, procesy a smernice, hoci niekedy ich vyžadujú donori. Hlavne väčšie a etablované organizácie majú etické kódexy a vo svojich procesoch sa zaväzujú k transparentnosti.

Dlhodobé pracovné kapacity MNO boli v roku 2020 dotknuté hlavne spoločenskými a ekonomickými dopadmi pandémie. Realizácia mnohých projektov vyžadujúcich fyzické stretnutia bola prerušená alebo zásadne obmedzená;

táto situácia viedla k pozastaveniu financovania, ktoré prinútilo viaceré organizácie ešte viac šetriť, čo sa pretavilo do prepúšťania či spomalenia prijímania nových zamestnancov. Navyše v roku 2020 pokračoval odliv mozgov mimovládneho sektora spôsobený odchodmi do politiky po parlamentných voľbách. Naďalej platí, že väčšina zamestnancov MNO (s výnimkou sociálnych služieb) pracuje skôr na živnosť než na trvalý pracovný pomer. Práca v neziskovom sektore sa tak stále považuje za vhodnú hlavne pre mladých a bezdetných ľudí, nakoľko chýba stabilita príjmu a uspokojivé ohodnotenie. Pre MNO je naďalej problematické získavať zdroje na vzdelávanie a rozvoj pracovníkov.

Počas roka 2020 bolo badať vysoké dobrovoľnícke nasadenie. Nadácia Pontis dokázala uskutočniť podujatie Naše Mesto, ktorého sa zúčastnilo 97 neziskových organizácií, nízkoprahových centier, škôl či škôlok. Kvôli sťaženej pandemickej situácii a dodržiavaniu hygienických štandardov sa však tento rok na podujatí podieľalo len 3 500 firemných dobrovoľníkov, pričom v roku 2019 ich bolo až 10 000. Počas roka tiež narástlo používanie samotného pojmu „dobrovoľník“, keďže obce a mestá zapájali tzv. dobrovoľníkov, ktorí však boli platení, do testovania na COVID-19. Nastal tak zmätok v tom, čo vlastne dobrovoľníctvo znamená.

Využívanie technológií v rámci niektorých organizácií stúplo, keďže v roku 2020 vykonávali viacero aktivít v online prostredí. Tento prechod umožnil niektorým MNO zapojiť väčší počet účastníkov do ich činnosti. Pri iných organizáciách sa naopak ukázala nepripravenosť prejsť na plne digitálne fungovanie z dôvodu chýbajúcich zručností, vybavenia, či personálnych kapacít. Väčšina MNO vlastní zastarané zariadenia a zamestnancom chýbajú školenia pomáhajúce využívať celý potenciál, ktorý im softvérové vybavenie ponúka. Naďalej tiež chýbajú efektívne opatrenia v oblasti kybernetickej bezpečnosti.

FINANČNÁ ŽIVOTASCHOPNOSŤ: 3.6

Finančná životaschopnosť sektora MNO sa v roku 2020 mierne zhoršila, hlavne z dôvodu ekonomických dopadov pandémie. Mnohé organizácie sa preto ocitli v situácii, kedy bola na jednej strane ohrozená ich ďalšia existencia a na strane druhej plnili nezastupiteľnú úlohu v oblasti pomoci spoločnosti.

Mimovládny sektor pracoval aj v roku 2020 na diverzifikácii svojich zdrojov, a tiež aktívne vyhľadával možnosti fundraisingu. Zároveň sa však veľká časť sektora obávala zníženia príjmov z daňovej asignácie a darov, keďže veľa daňovníkov prišlo o prácu a firmám klesli príjmy. Prípadné dôsledky týchto javov sa naplno prejavia až v roku 2021. Etablované a skúsené organizácie boli v roku 2020 ešte viac závislé na európskych zdrojoch, ktoré však veľmi často spôsobujú odklon od

pôvodnej misie MNO, keďže bývajú nastavené globálne a nie vždy berú do úvahy miestne a regionálne špecifiká.

Zahraničné zdroje boli počas krízy veľmi dôležitým aspektom financovania, pretože mnohým organizáciám poskytovali potrebné finančné prostriedky a oproti štátnym grantovým schémam boli flexibilnejšie. ACF naďalej ponúkalo MNO spoľahlivý zdroj financovania s relatívne nízkou byrokratickou záťažou. Program má za cieľ podporu občianskej spoločnosti, aktívneho občianstva a zraniteľných skupín na Slovensku. Sústredia sa najmä na advokačné aktivity, a to aj v rámci aktuálnych kontroverzných tém ako sú ľudské práva, práva LGBTI či reprodukčné práva žien. V rámci druhej výzvy ACF sa prerozdeleno 3,1 milióna eur 82 organizáciám na projekty, ktoré začali svoje aktivity v júli. Projekty 35 organizácií, z ktorých každá bola podporená sumou 30 000 eur z výzvy Nadácie otvorenej spoločnosti Stronger Roots for Civil Society, sa začali realizovať v januári 2020. Táto iniciatíva má za cieľ podporiť organizačnú a sektorovú odolnosť jednotlivých MNO ako aj celého sektora a umožniť organizáciám etablovať sa v prostredí, v ktorom rozvíjajú svoju činnosť. V ďalšej výzve Stronger Ties of Civil Society Networks Nadácia otvorenej spoločnosti prerozdelenila 50 000 eur dvom organizáciám. Keďže pandémia skomplikovala realizáciu viacerých aktivít, ACF a aj Stronger Roots umožnili organizáciám zmeny rozpočtov, indikátorov, či predĺženia termínov. Značne nižšiu mieru flexibility dovoľovali štátne finančné schémy napríklad na Ministerstve školstva, Ministerstve spravodlivosti, či Ministerstve práce.

Zo začiatku boli MNO vyňaté z akejkoľvek finančnej podpory zo strany štátu zameranej na riešenie pandemickej situácie. V auguste však Ministerstvo investícií, regionálneho rozvoja a informatizácie vyhlásilo výzvu na podporu aktivít mimovládnych organizácií, ktoré zmiernia dopady krízy, pričom malo byť prerozdelených 1,1 milióna eur. Výzva však bola realizovaná podľa Zákona o regionálnom rozvoji, a teda limitovaná iba na niektoré MNO – nadácie a občianske združenia. Navyše dolná hranica poskytnutej dotácie (10 000 eur) bola pre malé regionálne MNO príliš vysoká. V konečnom dôsledku tak pomoc mohla byť adresovaná len obmedzenému počtu MNO.

V roku 2020 sa aj po zmene vlády objavujú ďalšie problémy financovania MNO štátom. Špecifickou oblasťou bolo pridelenie dotácií Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny (MPSVR SR) v oblasti rodovej rovnosti. MPSVR SR predložilo návrh na zmenu Zákona o dotáciách na podporu rodovej rovnosti, pridružený k inému nesúvisiacemu zákonu a s obmedzením iba sedem dní na pripomienkovanie napriek tomu, že sa neuskutočnila diskusia s relevantnými aktérmi. Zákon premenovali na Zákon o dotácii na podporu rovnosti žien a mužov a značne oklieštili. Granty následne neboli pridelené organizáciám, ktoré majú v rodovej oblasti expertízu, ale trom subjektom, ktoré patria k najhlasnejším organizáciám bojujúcim proti reprodukčným právam žien a proti rodovej rovnosti. Objavili sa tiež dôkazy o konflikte záujmov v prerozdeľovaní dotácií. Jednu z organizácií, ktoré grant dostali je Fórum života; spoluzakladala ju poslankyňa strany OĽANO a ďalšia členka organizácie je zamestnankyňou MPSVR SR. Druhá z vybraných organizácií – poradňa Alexis – je projektom Fóra života. Ministerstvo kultúry v októbri schválilo novelu Zákona o dotáciách; prednostne budú schvaľované dotácie pre jednotlivcov z kultúrneho priemyslu, ktorí kvôli pandémie zostali bez príjmu, až potom bude umožnené žiadať aj MNO.

Asignáciu dane sprevádzal v roku 2020 zmätok v predlžovaní termínov na poukázanie 2 %. Krátko pred samotným termínom podania daňového priznania prišlo k legislatívnej zmene, ktorá termín posunula až kým „pandémia neskončí“, avšak v tomto opatrení sa neuvádzalo, či sa posúva aj termín daňovej asignácie. Problém sa vyriešil až v apríli, kedy uplynuli zákonné lehoty. Ako už bolo spomenuté vyššie, MNO mali možnosť použiť príjmy z asignácie nielen v oblasti verejnej služby, na ktorú sa pôvodne registrovali, ale aj na boj proti koronakríze. Odklady daňových priznaní spôsobili viacerým organizáciám zníženie príjmov. Podľa údajov z Finančnej správy dosiahla asignácia dane v roku 2020 hodnotu 53 miliónov eur, čo predstavuje zníženie o 20 miliónov oproti roku 2019.

Individuálne darcovstvo vykazovalo v roku 2020 rastúce čísla. Prostredníctvom darcovského portálu ĽudiaĽuďom sa v roku 2020 vyzbieralo 2,8 milióna eur – o 67 % viac v porovnaní s rokom 2019. Crowdfunding bol však úspešný iba pri špecifických projektoch a neposkytoval podporu na pokrytie chodu organizácií či ich strategických tém. V dôsledku pandémie nebolo možné realizovať verejné zbierky v uliciach, čo ovplyvnilo činnosť mnohých veľkých MNO. Napriek tomu, že viaceré MNO presunuli svoje aktivity v oblasti získavania zdrojov do online priestoru, výpadok z časti realizovanej v uliciach nebolo možné plne nahradiť.

Aktivity firemnej filantropie v roku 2020 poklesli, keďže spoločnosti presmerovali svoje priority a sústredili sa viac či už na zvyšovanie svojich úspor alebo na podporu aktivít súvisiacich s pandemiou. Oslabenie podpory zo strany donorov v témach ľudských práv, vzdelávania, kultúry, umenia či prístupu k spravodlivosti viedlo k zníženiu finančnej stability organizácií pôsobiacich v týchto oblastiach.

Očakávaný prepád HDP krajiny na úrovni 10 %¹ v roku 2020 bude mať v nadchádzajúcom roku negatívny dopad na asignáciu 2 % dane, ako aj na objem darov fyzických a právnických osôb zo súkromného sektora. Podľa údajov Koordinačného krízového štábu neziskového sektora, vychádzajúc zo skúseností z obdobia hospodárskej krízy v rokoch 2009 – 2010 a pri 10 % prepade HDP, je očakávaný pokles príjmov neziskového sektora v roku 2021 na úrovni 70 - 80 miliónov eur z čoho približne 34 miliónov eur predstavuje znížené príjmy z asignácie fyzických a právnických osôb a približne 22 miliónov eur prepád príjmov z darov fyzických a právnických osôb. Zvyšok predstavuje pokles príjmov z vlastnej činnosti organizácií.

K dispozícii je len veľmi málo informácií o snahách MNO vytvárať príjem, hoci sú badateľné pokusy o rozvoj udržateľných sociálnych podnikov. Väčšina registrovaných sociálnych podnikov sa zameriava na integráciu a zamestnávanie znevýhodnených a zraniteľných osôb na trhu práce. Existujú tiež príklady chránených dielní, ktoré sa úspešne transformovali a dnes sú registrovanými sociálnymi podnikmi.

Etablované a väčšie MNO majú svoje vlastné systémy finančného manažmentu, ktoré majú tendenciu byť transparentnejšie ako systémy používané menšími MNO. Nadácie, neziskové organizácie poskytujúce verejnoprospešné služby a neinvestičné fondy musia vláde odovzdávať výročné správy. Ministerstvá majú právo

¹ Prepád HDP za rok 2020 bol nakoniec o 5,8%

poslať kontrolu v podobe auditu, aby overili použitie financovania prostredníctvom asignácie dane a iných verejných zdrojov.

OBHAJOBA ZÁUJMOV: 2.7

Obhajoba záujmov MNO sa v roku 2020 mierne zhoršila. Napriek tomu, že novozvolená vláda nevedie so sektorom ideologický konflikt (okrem MPSVR SR, ktoré je v opozícii v oblasti rodovej rovnosti a reprodukčných práv žien), nemá k sektoru bližšie než vláda predchádzajúca. Kvôli pandémie boli aktivity mnohých organizácií menej viditeľné ako po minulé roky.

Zloženie novej vlády malo do istej miery posilniť dialóg s MNO a zlepšiť procesy zapájania MNO do tvorby verejných politík. Realita však bola mnohokrát iná. Do téz PVV sa síce dostali mnohé priority presadzované MNO, nevynímajúc oblasť bezpečnosti, korupcie a ochrany životného prostredia, zároveň v ňom však bola spochybnená dôležitosť niektorých existujúcich platforiem, ako sú napríklad Rada vlády pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť (RVLP). Za celé obdobie roku 2020 zasadala RVLP len raz a činnosť viacerých jej výborov bola z rôznych dôvodov paralyzovaná; či už kvôli opatreniam súvisiacim s pandemiou COVID-19, ale aj kvôli nedostatočnému manažmentu fungovania. Témy ako rodová rovnosť, interrupcie a práva LGBTI osôb sa posilnením konzervatívne orientovaných politických subjektov v parlamente stali vysoko spolitizovanými.

Zapájanie MNO do procesov tvorby verejných politík nebolo systematické a často malo formu skôr deklaratórnu, bez reálnej možnosti ovplyvniť podobu navrhovaných opatrení. Aktéri občianskeho sektora a oficiálne poradné inštitúcie vlády ako Rada vlády pre MNO, Komora MNO, neboli vnímané ako partneri štátu a neboli prizývané do mnohých dôležitých diskusií, nevynímajúc tie o zmene daňového zákona, o tvorbe Plánu obnovy a odolnosti a o riešení pandémie vo vylúčených komunitách. Ak sa MNO zapájali do prípravy zásadných a strategických materiálov bolo to skôr na princípe ad hoc.

Rada vlády pre MNO pokračovala v zasadaniach aj v online prostredí, pričom ale veľa je výborov nefungovalo, medzi nimi aj Výbor pre predchádzanie a elimináciu rasizmu a Výbor pre deti a mládež. V reakcii na pandemickú situáciu a jej vplyv na mimovládny neziskový sektor vznikol na pôde Komory MNO pri Rade vlády SR pre MNO Koordinačný krízový štáb neziskového sektora. Jeho primárnymi cieľmi sú identifikácia kľúčových dopadov krízy na neziskový sektor, mapovanie potrieb organizácií a spolupráca medzi štátom a občianskou spoločnosťou.

Predstavitelia štábu sa stretli s premiérom aby vyzdvihli dôležitosť aktivít, ktorými MNO pomáhajú zraniteľným skupinám zvládajúť pandémiu a poukázali na problémy, ktorým tretí sektor čelí. Viedli tiež diskusie o opatreniach významných pre činnosť MNO v krátkodobom aj dlhodobom horizonte. Na stretnutí s podpredsedníčkou vlády SR pre investície a informatizáciu členovia štábu predstavili návrh opatrení, ktoré slúžili ako podklad na diskusiu medzi predstaviteľmi štátu s neziskovým sektorom a prostredníctvom ktorých by sa dali zmierniť negatívne dopady koronakrízy na neziskové organizácie. Očakáva sa, že diskusie budú v roku 2021 pokračovať.

Spolu s Úradom Splnomocnenca pre rozvoj občianskej spoločnosti (ÚSV ROS) – poradným orgánom podporujúcim aktívne občianstvo – sa MNO podieľali na dokončení mapovania mimovládneho sektora. Po nástupe pandémie boli preto rýchlo a efektívne zadefinované základné výzvy sektora a ÚSV ROS začal v tejto veci aktívne pôsobiť. Tieto snahy viedli napríklad k zmenám v možnom spôsobe využitia asignácie 2 % a v termínoch minúcia daných zdrojov. ÚSV ROS tiež predložil Ministerstvu financií návrhy na spôsoby kompenzácie dopadov pandémie na MNO.

V súvislosti s protipandemickými opatreniami sa počas roka uskutočnilo viacero protestov. Okrem toho MNO prišli k zisteniu, že verejnosť menej podporovala niektoré z ich tém, ako napríklad oblasť životného prostredia alebo reprodukčné práva žien, keďže ľudia sa, čeliaci pandémii, sústredili viac na svoje vlastné prežitie.

Aj napriek spomínaným prekážkam iniciovali MNO v roku 2020 mnoho advokačných kampaní.

Občianska iniciatíva Srdcom doma vytvorila aplikáciu, vďaka ktorej mohlo 47 000 obyvateľov jednoducho požiadať o hlasovací preukaz, čo im umožnilo voliť poštou. Iniciatíva tiež komunikovala s politickými stranami o rozšírení možnosti voliť poštou vo všetkých voľbách na Slovensku.

Počas roka vzniklo aj množstvo zelených občianskych iniciatív. Iniciatíva Klíma t'a potrebuje vytvorila petíciu, ktorú podpísalo cez 120 000 občanov. Išlo tak o najväčšiu online petíciu v histórii Slovenska. Iniciatíva žiadala Národnú radu o vyhlásenie stavu klimatickej núdze a zaviazala vládu, aby podriadila schvaľovanie legislatívy, štátnych schém a politik cieľu dosiahnuť uhlíkovú neutralitu do roku 2040. Rovnako žiadala Národnú radu, aby podporila klimatické ciele navrhované Európskou úniou. Parlamentný výbor pre životné prostredie v decembri rozhodol o prerokovaní petície na parlamentnej schôdzi v marci 2021. Uskutočnilo sa tiež viacero protestných aktivít za ochranu klímy. Greenpeace Slovensko spolu s ďalšími organizáciami a aktivistami zablokovali v októbri ministerstvá a budovu Úradu vlády, pred ktorou v decembri uskutočnili 65-hodinový protest. Cieľom týchto iniciatív bolo, aby Slovensko na zasadnutí Európskej rady podporilo ambiciózne klimatické ciele. Protestu sa zúčastnili aktivisti, vedci, umelci, hudobníci, známe osobnosti a influencersi, ochranári a rôzne ďalšie organizácie a hnutia. Napriek týmto snahám však slovenská vláda na zasadnutí Európskej rady spomínané ciele nepodporila.

Platforma Hlas občianskych organizácií, ktorá sa sformovala v období pred parlamentnými voľbami s cieľom brániť občiansky sektor, zanalyzovala legislatívne návrhy predložené v končiacom volebnom období a zhodnotila volebné programy kandidujúcich politických strán v parlamentných voľbách a ich postoj k občianskej spoločnosti. Zástupcovia iniciatívy v novembri odoslali predstaviteľom vlády päť požiadaviek v súvislosti s Plánom obnovy a odolnosti Slovenska a dožadovali sa, aby vláda pri finalizácii plánu zabezpečila zapojenie verejnosti. Aby bol tento proces dostatočne transparentný, žiadali tiež zapojiť MNO do implementácie navrhovaných opatrení. V decembri sa členovia platformy stretli s ministrom financií, aby proces prípravy plánu prediskutovali. Hoci minister financií na stretnutí vyhlásil, že „ďalšia spolupráca prebehne nielen v oblasti rozvoja a dokončenia plánu obnovy, ale aj špecificky v oblasti jeho implementácie“, návrh plánu bol zaslaný Európskej komisii tesne pred Vianocami, bez akéhokoľvek zapojenia verejnosti.

Organizácie venujúce sa právam žien a feministické organizácie Možnosť voľby, ASPEKT a iniciatíva Povstanie viedli kampaň Nebudeme Ticho ako protipól predkladanej legislatívy, ktorá má za cieľ obmedzovať reprodukčné práva žien. V júli zorganizovali pochod a protest naplánovaný na september bol nakoniec zrušený kvôli zhoršujúcej sa epidemiologickej situácii. Namiesto neho uskutočnili zbierku drevených variev s odkazmi, ktoré odniesli do parlamentu.

POSKYTOVANIE SLUŽIEB: 2.7

Oblasť poskytovania služieb sa v roku 2020 mierne zhoršila, keďže schopnosť MNO poskytovať ich bola obmedzená pandémiou a škrtnami v rozpočtoch.

Niektoré organizácie v reakcii na situáciu svoje aktivity prispôbili a preniesli ich do online prostredia, kým iné ich museli utlmiť. Sťažený výkon svojej činnosti mali najmä organizácie poskytujúce sociálne služby.

MNO poskytujú služby v mnohých oblastiach, prevládajú najmä tie sociálne. Štát naďalej nedostatočne využíva potenciál MNO v oblasti poskytovania služieb. Napríklad centrá a azylové domy poskytujúce služby obetiam domáceho násillia, ktoré MNO prevádzkujú, boli počas roka doslova preplnené. V systéme financovania navyše štát uprednostňuje verejných poskytovateľov sociálnych služieb pred súkromnými. Vláda v roku 2020 úplne

zlyhala v procese zapojenia MNO do boja s pandémiou, a to aj napriek skutočnosti, že organizácie mohli zohrať významnú úlohu v zmiernovaní jej dopadov. Dokazuje to napríklad neschopnosť štátu podporiť v čase pandémie

linky pomoci ako Linka dôvery či Linka detskej istoty, ktoré boli už v roku 2019 nútené redukovať svoju činnosť a po ktorých bol v roku 2020 obrovský dopyt.

Vo všeobecnosti MNO reagujú na potreby komunity, ako aj na priority donorov, a naďalej zaplňajú medzery v štátnom poskytovaných službách. V čase pandémie sa zmenil aj dopyt po službách poskytovaných MNO. Mnohé z nich sa aktívne zapojili do aktivít súvisiacich s pandemiou – od mobilizácie a organizácie dobrovoľníkov na odberových miestach, cez distribúciu ochranných pomôcok a pomoc zraniteľným skupinám – seniorom či marginalizovaným rómskym komunitám (MRK), po poskytovanie psychologického poradenstva či krízovej intervencie pre týrané ženy a deti. Občianske iniciatívy ako Kto pomôže Slovensku poskytovali zdravotnícke a ochranné pomôcky nemocniciam, domovom sociálnych služieb a iným zariadeniam slúžiacim zraniteľným skupinám obyvateľstva. Tieto aktivity boli realizované bez podpory vlády. MNO tiež poskytovali služby kritickej infraštruktúry pre MRK – dodávali rúška a distribuovali telefónne karty pre deti, aby sa vďaka nim mohli zapojiť do dištančného vzdelávania. Kým štát na tieto špecificky zraniteľné skupiny takmer nemyslel, samosprávy, napríklad Magistrát mesta Bratislavy, boli v tejto oblasti aktívne.

Pokiaľ to bolo možné, MNO presunuli svoje aktivity do online prostredia a naďalej vydávali publikácie, organizovali workshopy a vyhotovovali analýzy pre iné organizácie, akademickú obec, firmy, náboženské inštitúcie a vládne či štátne orgány. Služby MNO sú vo všeobecnosti poskytované bez diskriminácie.

MNO svoje služby zväčša financujú prostredníctvom grantov, aj keď niektoré z nich pokrývajú svoje náklady spolpatnením služieb, ktoré poskytujú. Určité z nich, ako napríklad služby pre seniorov, by mali byť sčasti kryté zo strany samosprávy, ale získanie tohto druhu financovania je časovo veľmi náročné a niekedy aj nemožné, a preto MNO často ponúkajú tieto služby zadarmo a financujú ich prostredníctvom iných donorov.

SEKTROVÁ INFRAŠTRUKTÚRA: 2.9

Infraštruktúra podporujúca sektor MNO sa v roku 2020 nezmenila. Na rozdiel od ostatných krajín v regióne na Slovensku absentujú ISO a MNO centrá. V dôsledku toho majú MNO naďalej obmedzený prístup k relevantným informáciám, technológiám, školeniam a technickej asistencii.

Tak ako v minulom roku platí, že MNO vytvárajú koalície hlavne pri aktuálnych témach alebo pri realizácii grantami podporených projektov. Tieto koalície často zanikajú kvôli chýbajúcim stabilným ľudským a finančným zdrojom, alebo sú naviazané na dĺžku projektu. Rôzne sektorové zoskupenia a platformy komunikujú s vládou prostredníctvom Rady vlády pre MNO, ktorá predstavuje najvyšší strešný orgán. Jej mimovládna časť – Komora MNO – je efektívnym nástrojom na koordináciu stanovísk MNO a ich presadzovanie.

Viacere koalície, platformy a partnerstvá obhajovali v roku 2020 záujmy MNO prípadne sa sústredili na témy ako napríklad rozvojová pomoc a globálne vzdelávanie, a to aj napriek nedostatku ľudských a finančných zdrojov. Ako už bolo spomenuté vyššie, v prvej vlně pandémie vznikol Krízový štáb neziskového sektora, ktorý fungoval v podstate bez prestávky počas celého roka. Ďalšími úspešnými príkladmi sú platformy Kto pomôže Slovensku a Veda pomáha. Platforma Hlas občianskych organizácií združila 51 členských organizácií a v roku 2020 pokračovala vo svojej činnosti na posilnenie demokracie a solidarity v Európe. Neformálna platforma CS Defense pokračuje v zdieľaní informácií na podporu obrany sektora, primárne cez svoju Facebookovú skupinu.

Osem komunitných nadácií, pokračuje v získavaní finančných prostriedkov od lokálnych darcov, ktoré sú následne použité na pomoc ľuďom a MNO. Viaceré nadácie ako Nadácia Pontis a Centrum pre filantropiu poskytujú MNO granty využívajúc finančné prostriedky pochádzajúce z asigácie dane.

MNO majú prístup k dostatočnej ponuke vzdelávacích aktivít a školení, ktoré pokrývajú väčšinu ich potrieb vrátane tréningov v oblasti manažmentu času, prezentačných zručností, účtovníctva, získavania zdrojov a GDPR. Z dôvodu

prebiehajúcej pandémie bola v roku 2020 väčšina školení realizovaná online. Odborníci z viacerých organizácií (Nadácia Pontis, Voices, Slovak Fundraising Center a getADVANTAGE) ponúkajú školenia na báze pro bono. Spoločnosť Maxman Consultants realizuje spoplatnené a aj pro bono tréningy a Partners for Democratic Change Slovakia (PDCS) ponúka spoplatnené vzdelávacie aktivity. Na východe Slovenska naopak prevláda nedostatok odborných školení v rámci sektora a preto sú v tomto regióne východiskom aj ad hoc partnerstvá s podnikateľským sektorom zamerané na pokrytie vzdelávacích potrieb.

MNO pokračujú v budovaní partnerstiev s aktérmi z iných sektorov. Miera partnerstva a spolupráce so štátom často závisí od tematickej oblasti a existencie vzťahov s novou administratívou. Miera partnerstva s podnikateľským sektorom sa v roku 2020 nezmenila. MNO udržiavajú dobré vzťahy so spoločnosťami a niektoré prepojenia presahujú finančnú podporu a zahŕňajú transfer know-how a vytváranie kapacít. Napríklad Karpatská nadácia dostala podporu zo strany T-Systems Slovakia, aby preskúmala uskutočniteľnosť implementácie princípov agilného manažmentu do svojej práce. Investigatívne centrum Jána Kuciaka a Fond pre investigatívnu žurnalistiku úzko spolupracujú s médiami a investigatívnymi reportérmi.

Zástupcovia MNO, sociológovia, politológovia, analytici a experti vo viacerých oblastiach spolu s ÚSV ROS vydali publikáciu „Analýza socioekonomického prínosu neziskového sektora a stavu a trendov rozvoja občianskej spoločnosti“. Publikácia predstavuje aktuálny stav rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku a identifikuje tendencie jej smerovania. Dáta získané pre potreby publikácie a výsledky zrealizovaného výskumu budú tiež slúžiť ako jeden z podkladov na prípravu a tvorbu novej Konceptie rozvoja občianskej spoločnosti na Slovensku na obdobie 2021 – 2030.

VNÍMANIE MNO VEREJNOSŤOU: 3.0

Vnímanie sektora MNO verejnosťou sa v roku 2020 významne nezmenilo. Kampane, ktoré pripravil a realizoval občiansky sektor vrátane Kto pomôže Slovensku a Veda Pomáha, úspešne mobilizovali verejnosť aj podnikateľské prostredie a pomohli v budovaní dobrého mena sektora, keďže prezentovali MNO ako vysoko agilné a pripravené pomáhať. V druhej vlne pandémie sa však dezinformácie, diskreditačné kampane a hoaxy o víruse šírili oveľa rýchlejšie ako pozitívne správy a dialo sa tak najmä na sociálnych sieťach.

Kvôli pandémie neboli MNO v roku 2020 primárnym cieľom útokov. Pokračovali však naratívny obviňujúce viacerých aktivistov, ktorí vstúpili do aktívnej politiky z prepojenia na zahraničie a z presadzovania antislovenskej agendy. Spomínané obvinenia boli výrazne šírené

dezinformačnými médiami, rôznymi aktivistami a politikmi. Po začiatku koronakrízy sa tiež objavili snahy obviňovať MNO z nečinnosti v čase pandémie (najmä MNO zamerané na témy ako ľudské práva a bezpečnosť, prípadne watchdogové). Navyše pokračovali aj snahy rozdeliť sektor na tzv. „dobré MNO“ (pôsobiace v charitatívnej, ekologickej, či sociálnej oblasti) a tie „zlé“ (venujúce sa oblasti ľudských práv).

Zmena vlády priniesla mierne pozitívnejšiu rétoriku medzi najvyššími politickými predstaviteľmi. Pokračoval však negatívny naratív zo strany vládnych predstaviteľov na vysokých miestach, nevynímajúc ani nerozvážne a málo diplomatické poznámky premiéra. Niektoré politické strany ako ĽSNS, Vlasť, SMER-SD a SME Rodina sa v roku 2020 zapojili do snáh o očierňovanie advokačných, watchdogových a iných aktivistov MNO. Predseda ĽSNS Marián Kotleba opakovanne útočil na tzv. „politické“ MNO, ktoré obvinil z toho, že sú „zhubnými protinárodnými a protikresťanskými organizáciami“, na čo predstavitelia MNO reagovali otvoreným listom. Premiér urazil troch rómskych aktivistov a vyslovil podozrenie, že sektor podporuje aktivity opozície. Naproti tomu prezidentka vyjadrila MNO podporu v Správe o stave republiky z júna 2020.

Pretrvávajúcim fenoménom bola činnosť tzv. „un-civil society“ – organizácií, ktoré sú z formálneho hľadiska MNO, ale zároveň sledujú ciele v rozpore so základnými hodnotami, na ktorých stojí fungovanie drvivej väčšiny MNO ako právny štát, systém základných práv a slobôd či obhajoba záujmov znevýhodnených skupín. Príkladom je OZ Naša

vlast' je budúcnosť, pod ktorou funguje viacero skupín, medzi nimi aj polovojenská skupina Slovenskí Branci, OZ Slavica (nástroj ruského hybridného vplyvu na Slovensku) alebo Slovenské hnutie obrody. Tieto organizácie aktívne zapájajú verejnosť, aby získali jej podporu a zároveň využívajú široké spektrum stratégií podryvujúcich dôveru verejnosti v ostatné MNO, najmä tie, ktoré sa venujú oblasti ľudských práv či podporujú liberálne a demokratické hodnoty.

Aj napriek obrovskému nasadeniu MNO a občianskych iniciatív pri riešení problémov pandémie bolo mediálne pokrytie ich aktivít v štandardných médiách (rozhlas a televízia) veľmi malé. Platforma Hlas občianskych organizácií však počas pandémie každý týždeň vyberala a prostredníctvom newslettera, sociálnych sietí a webu zverejšovala informácie o piatich MNO, ktoré pomáhali spoločnosti.

ÚSV ROS v rámci vyššie spomínanej analýzy uskutočnil výskum, z ktorého vyplýva, že pri hodnotení občianskych iniciatív prevažuje dôvera nad nedôverou. Platí to najmä pri respondentoch v mladších vekových skupinách s vyšším vzdelaním, ktorí hodnotia svoju domácnosť ako dobre finančne zabezpečenú, vedia sa dohovoriť viacerými jazykmi a majú pozitívnu skúsenosť s pobytom v zahraničí. Výrazná väčšina respondentov sa zhodla na tom, že občianske iniciatívy a MNO patria do demokratickej spoločnosti (81 %), uspokojujú potreby občanov tam, kde štát zaostáva (74 %) a že väčšina MNO a občianskych iniciatív slúži na prospech obyvateľov našej krajiny (72 %). Prevažuje názor, že ak chcú občania ovplyvniť riešenie problémov, mali by byť aktívni v občianskych iniciatívach a mimovládnych organizáciách (76 % respondentov). Viac ako polovica respondentov (56 %) je presvedčených o tom, že väčšina MNO hospodári so svojimi zdrojmi transparentne, kým vyše dve pätiny zaujali kritický postoj (31 %) alebo sa vyhli tejto otázke (13 %). Dve pätiny respondentov (44 %) sa tiež stotožnili s názorom, že „väčšina MNO presadzuje ciele zahraničných sponzorov a slúži cudzím záujmom“, kým 43 % s týmto tvrdením nesúhlasilo. Viac ako polovica respondentov (57 %) si myslí, že MNO by sa nemali miešať do politiky, keďže túto úlohu by mali vykonávať politické strany. Z výskumu ďalej vyplýva, že posilňovanie dôvery občanov voči MNO závisí najmä od zdôrazňovania ich prínosu v rámci uspokojovania potrieb ľudí, od vyvracania nepodložených tvrdení o ich podriadenosti MNO záujmom cudzích sponzorov či iných neslovenských aktérov, ako aj od zvyšovania transparentnosti hlavne čo sa týka financií.

Podobne ako po minulé roky zverejšujú veľké a etablované MNO výročné správy, aby tak podporili svoje snahy o transparentnosť. Vo všeobecnosti nemajú MNO vypracované etické kódexy, hoci niektoré väčšie a etablované organizácie ich vytvorené majú. Vážnym problémom dôveryhodnosti mimovládneho sektora ostáva nízka transparentnosť najmä menších organizácií a zneužívanie mimovládneho sektora pseudo-organizáciami nastavenými na získavanie výhod z asigácie dane.

Vylúčenie zodpovednosti: *Názory uvedené v tomto dokumente sú názormi diskutujúcich a iných projektových výskumníkov a nemusia nutne odrážať názory agentúry USAID alebo FHI 360.*